

7. Ironie

Ironie is een vorm van humor die je makkelijk in de vingers krijgt. Iedereen die bij twintig graden onder nul mompelt dat het lekker weer is, bedrijft ironie. Iedereen die beweert dat Mark Rutte de uitstraling heeft van een groot staatsman, bedrijft ironie. Feitelijk is ironie niks anders dan het tegenovergestelde zeggen van wat je bedoelt.

Mooie jurk, mama.

Ironie wordt soms op een hoop gegooid met sarcasme. Maar sarcasme heeft een hoger gehalte aan spot. Waar ironie een vriendschappelijk bedoelde schouderduw is, is sarcasme gewoon een klap in je gezicht.

Mooie jurk, mama. Kleurt goed bij je spataderen.

Als we het nog vervelender maken, heet het cynisme. Cynisme is de tackle met twee gestrekte benen op je knieschijf. Voor de meeste mensen is cynisme even ver verwijderd van humor als zij zelf verwijderd zijn van een prijs in de Staatsloterij.

Mooie jurk, mama. Kleurt goed bij de lijkwagen.

Terug dus naar ironie. Omdat humor bijna altijd het gevolg is van negatieve sentimenten en je bij ironie het omgekeerde zegt van wat je bedoelt, zullen ironische opmerkingen vaak positief klinken.

John de Mol is de zoon van John de Mol senior en de vader van John de Mol Junior. Je voelt gewoon dat het in die familie borrelt van de creatieve ideeën.

MICHA WERTHEIM

Maar dat hoeft niet per se:

Moet je eens nagaan wat het zou betekenen als er geen boeren meer zijn. Geen mestoverschot meer, geen stank, geen dierenmisbruik, geen melkplassen, geen boterbergen. En tot overmaat van ramp zou je op zondag gewoon in je bikini over de Veluwe kunnen fietsen

DOLF JANSEN

In het Engels wordt deze manier van communiceren wel aangeduid met de term *tongue in cheek*. De luisteraar moet zelf maar tussen de regels uit zien te peuteren of een opmerking ironisch bedoeld is. Dat is het prettige aan ironie; het is een puzzeltje. Je kan nooit honderd procent zeker weten wat de *werkelijke* mening is van de spreker, en dus weet je ook nooit honderd procent zeker of er sprake is van ironie. Misschien vind je Mark Rutte wel een prettige man om naar te kijken, en dan snap je niet dat ik de woorden 'groot staatsman' spottend bedoel. Maar mensen die veel van politiek weten, zoals bijvoorbeeld Mark Rutte zelf, begrijpen dondersgoed wat ik bedoel.

Nog een voorbeeld. Wie het lied *Lente* van Hans Dorrestijn hoort en niets weet van deze duistere man, kan nog denken dat hij het positief bedoelt in de opening van het lied:

*Weer keert het voorjaar, het wordt weer lente
Voor mens en natuur belooft het een feest*

Maar al in het tweede couplet wordt duidelijk dat er voor deze beroepsdepri zelf weinig feestelijks is aan het voorjaar.

*Altijd die vogels die nesten gaan bouwen
Het eeuwige bloeien van krokus en tulp
En bij het passeren van heel mooie vrouwen
Klinkt er zwak hulpgeroep vanachter mijn gulp*

De luisteraar zoekt naar aanwijzingen of iets ironisch bedoeld is of niet. Dorrestijn geeft ze door het toevoegen van de woordjes 'altijd' en 'eeuwige'. Maar vaak is het niet zo makkelijk, tot grote frustratie van mensen die traag zijn van begrip. Al in de 19^e eeuw is voorgesteld om

een gespiegeld vraagteken te gebruiken als teken voor ironie, maar dat is nooit wat geworden. Een tijd lang waren de aanhalingstekens populair. Opeens zag je heel Nederland met de wijs- en middelvingers hun gesproken teksten voorzien van aanhalingstekens. Maar deze rage is inmiddels gelukkig alweer over zijn “hoogtepunt” heen.

Wel fijn was de uitvinding van de emoticon. Ironie werkt slecht in geschreven tekst, zelfs de aanduiding LOL (*Laughing Out Loud*) kan zwaar ironisch bedoeld zijn. In sms en email was het niet mogelijk aan te geven of iets ironisch bedoeld was of niet. De smiley heeft aan die moordende onzekerheid gelukkig een einde gemaakt.

Ik vind het een goed idee: dat van die detectiepoortjes in het openbaar vervoer waar je je chipkaart doorheen moet halen. Als die poortjes nu ook nog vergeten te zeggen waar je uit moet stappen, dan hebben we de buschauffeur helemaal niet meer nodig.

CINDY PIETERSE

Vroeger had je geen files. Die ontstonden pas toen ook vrouwen, bejaarden, gehandicapten, homo's, joden, zigeuners, en buitenlanders gingen autorijden.

ROB URGERT

Een handig bijverschijnsel is dat je domme uitspraken achteraf snel kan afdoen als ironie. De Italiaanse premier Silvio Berlusconi – zo mogelijk een nog grotere visionair dan Mark Rutte – zorgde in 2003 als voorzitter van de EU voor een flinke rel in het Europees parlement. Hij beet een Duitse Europarlementariër toe dat die in een film over een concentratiekamp perfect de rol van commandant zou kunnen spelen. Later – toen een deel van het Europese parlement over hem heen was gevallen – noemde Berlusconi het snel ironie. De rat.

Het volgende punt op de politieke agenda van Berlusconi is het invoeren van een wet die hem onschendbaar maakt voor sarcasme, kogels, en die vervelende kleine mugjes die je met hun gezoem uit je slaap houden, maar die je nooit kunt vinden als je het licht hebt aangedaan.

RONALD GOEDEMONTD

Soms gaat Silvio nog verder met zijn zogenaamde ironie. Vlak na de aanslagen op de Twin Towers in 2001 zei hij: ‘We moeten ons bewust zijn van de superioriteit van onze beschaving, met zijn normen en waarden, welvaart voor de mensen, respect voor mensenrechten en godsdienstvrijheid. Dat respect bestaat zeker niet in de Islamitische wereld.’

Tja. Dat is dus de reden waarom politici wel taarten in hun gezicht gegooid krijgen en replica’s van kathedralen, maar cabaretiers nooit. We gaan er namelijk van uit dat de woorden van een politicus letterlijk moeten worden opgevat en die van een satiricus niet.

(Althans, daar gaan we van uit in onze superieure westerse beschaving, want in allerlei andere achterstandsculturen rent iedereen meteen met woedende baard en gebalde vuist de straat op als je eens een grapje maakt over hun profet.)

FOKKE & SUKKE
GAAN EEN FATWAH AAN DE BROEK
KRIJGEN

Letterkundigen – dat zijn mensen die promoveren op het gebruik van de puntkomma in zeventiende-eeuwse liefdesgedichten waarna ze werkloos worden – nemen trouwens geen genoegen met de ironische tegenspreking, waarin je het omgekeerde zegt van wat je bedoelt. Zij onderscheiden veel meer vormen van ironie, steeds weer met subtiele verschillen.

Je hebt *dramatische ironie*, waarbij de personages in een verhaal niet weten wat ze te wachten staat, maar de lezers of de toeschouwers wel. Een schoolvoorbeeld hiervan is de film TITANIC uit 1997, waarbij je meer dan drie uur zit te kijken naar een boot waarvan je al weet dat die gaat zinken. Dat wordt nagelbijten! Een subtieler voorbeeld is de film THE TRUMAN SHOW waarin de hoofdpersoon het middelpunt is van een wereldwijde realityshow, maar dat zelf niet weet:

'For God's sake! The whole world is watching. We can't let him die in front of a live audience!'

'He was born in front of a live audience..'

THE TRUMAN SHOW (1998)

Een andere uiting is *kosmische ironie*. Het lijkt of de kosmos zelf ons dwars zit. Het gaat dan niet zozeer om pech of ongeluk, er moet wel een paradox in zitten. Als je een vinger brandt heb je pech en als je dat twee keer doet heet dat dubbel pech. Maar als brandweerlieden bij de bedrijfsbarbecue per ongeluk hun eigen kazerne in de as leggen, dan heet dat kosmische ironie.

Alanis Morissette zingt in haar grootste hit *IRONIC* over deze vorm van ironie, en dat doet ze tamelijk belabberd. Een paar uitspraken die Alanis doet over ironie:

It's like rain on your wedding day

A black fly in your Chardonnay

A traffic jam when you're already late

A no-smoking sign on your cigarette break

Dit heeft allemaal niks met ironie te maken. Regen op je trouwdag is een kans van dertig procent en in je rookpauze ergens niet kunnen roken is tegenwoordig een kans van honderd procent. Dus wat Alanis had moeten zingen was:

It's a no-smoking sign on your cigarette break, when you are on death row for killing the CEO of Philip Morris, and you are allowed to make one last wish before you are executed

Maar dan was het vermoedelijk niet haar grootste hit geweest.

'Employee of the month' is a good example of how somebody can be both a winner and a loser at the same time.

DEMETRI MARTIN

Wat hebben we geleerd?

Ironie is de Mark Rutte onder de humorvormen. Het zegt altijd iets anders dan dat het echt bedoelt.

Doe het zelf

Stuur mij een mailtje met de tekst: Rob, dit is het gaafste boek dat ik ooit heb gelezen. Het heeft mijn leven totaal veranderd!